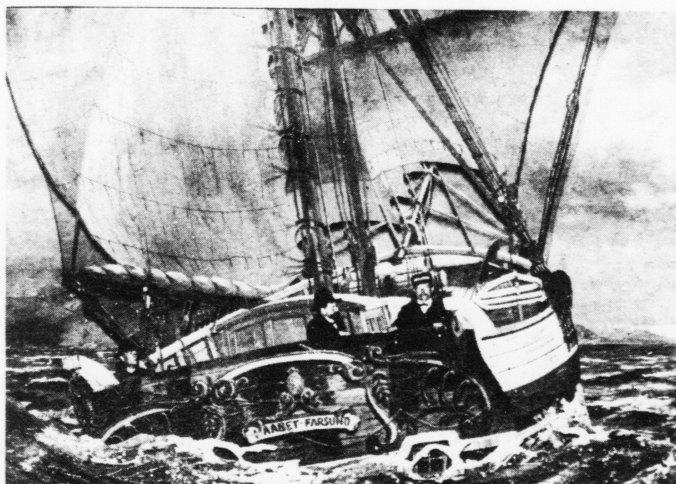

Úr framfærslu av »Peer Gynt« (1902)

Victor Sjöström í filminum »Terje Vigen«

hetta orsökinn til, at sjónleikirnir hjá Ibsen kennast so hypnotískir og upplýftandi — sum neistar av ljósi, sum beina fyrri tí ideologisku skaddu, sum hefur forðað hansara persónum (og kanska áskoðaranum við) í at hugsa, realisera seg sjálvar, vera sær.

Móttøkan

Ibsen gjørdi sostatt, tekniskt og ideologiskt, við hvørjum sjónleiki, sum kom frá hansara hond aftaná »Samfundets Støtter«, hol í sjógvin. Hansara sjónleikir brustu sum bumbur, so sötrollini ruddu niður úr tí skýmliga og tronga andiliga tróðrinum í Noregi — og Skandinavia við. Fjældin tók undir við honum og fræddist, meðan teir professionellu heilaknoðararnir knýttu nevarnar í illsinni og hjálparloysi. Størst øsing og mest spenning vakti »Gengangere«, tí at hesin sjónleikur m.a. viðgjørdi eitt evni, sum tá ikki var hildid at vera stovubært og hóskandi at taka upp á einum palli, nevnliga sjúkuna syfilis. Danski rithevdurindur Herman Bang, sum seinni sum leikstjóri og ráðgevari slóðaði fyrri Ibsen í Frankríki, sigur soleiðis frá, tá »Gengangere« kom út í Keypmannahavn:

»Sjónleikurin varð borin í bókhandlarnar um kveldið. Teir grammastu keypararnir skundaðu sær avstað í skýmingini at fáa fatur í honum. Seinni um kveldið fór eg at vitja ein ungan sjónleikara, sum beint tá hevði lisið »Gengangere« »Hetta«, segði hann, »er mætasti sjónleikur í okkara öld.« Longu morgunin eftir var tjakið begynt. Tað sýntist, sum ein øgilig rúgva av fólki hevði lisið bókina um náttina. Eini tvey fólk, sum ikki vóru so kend, og sum tí ikki hildu seg hava nakað at missa ella vóru bangin fyrri at vera dálkað til, skipaðu fyrri almennum upplestrum. Allastaðni frá tyrptust fólk hagar, upplestrin fór fram, út til brýrnar, ja heilt út í útjaðarin á býnum.«

Kvinnan

Allur sannur skaldskapur avdúkar meira ella minni um tað samfelag, yrkjarin livir í. Meðan sosiologurin og økonomurin — og Karl Marx er sjálvandi tað besta dømi her — lýsir samfelagsgongdina, hvørjar stættir fara til grundar, hvørjar verða kroystar, hvørjar eiga framtíðina, omanifr, lýsir yrkjarin hesi somu fyrbrigdi, soleiðis sum tey endurspeglast í tí einstaka menniskjanum. Størri yrkjarin er, týðiligari sæst samfelagsmynstrið endurgivið í hansara persónslýsingum. Hetta er helst orsökinn til, at sjónleikurin »Hedda Gabler«, sum tyktist reint psykologiskur, og ikki eins og »Et Dukkehjem« er ein upplýgging í tjakið um rættindini hjá kvinnum, kortini sigur okkum meira um støðuna hjá kvinnuni í manssamfelagnum.

Hedda Gabler er kvinnan, sum veit, at børn og køkur ikki er ein nóg stór avbjóðing til hennara ibygdu evni og móguleikar, og sum, tí at hon av umstøðum uttanifr ikki er ment at slita hetta haftið, stökkur sundur. Hennara bragdarhugur, sum hon ikki fær brúkt, verður til oyðileggingarhug. Tað kann leggjast aftrat, at Hedda Gabler er ein moderna útgáva av Hallgerð, konu Gunnar á Ljórenda, í Njálssøgu. Meira hefur okkara samfelag, hvat ið støðuni hjá kvinnuni viðvikir, ikki forkað seg eftir 1000 árum.

Ibsen var ofta, meðan hann livdi, lagdur undir at vera konservativur. Tað var hann ikki. Tað er rætt, at hann, sum mong onnur andsmenni tá á døgum, eitt nú Georg Brandes, tosaði nóg um fyrbrigdið »aristokrati«, ikki eitt aristokrati, hvat pengum og ognuviðviki, men eitt hugans og viljans aristokrati. Tað sum hann her setti fram sum eitt ideal, var kunneleiki, upplýsing. Tá ið hann í sjónleikinum »En folkefjende« letur dr. Stockmann kalla »ta óvitandi fjældina« ein vanda fyrri sannleika og frælsi, er hetta ikki eitt álöp á fjældina, men á teir, sum manipulera fjældina, sum siggja sín fyrirum í, at fólk vita sum minst og eitt nú (fyrri at nevna nakað, sum er aktuelt í Føroyum) kann lokkast til at avtaka ta sosialu trygdarskipan, sum er hennara einasta vón, um ringar tíðir skuldu komið. Móttvegis modernaðum poppblaðstjórum og myndablaðskrotusmiðum, sum nettupp vísa sína vanvirðing fyrri tí vanligu manninum við at halda, at teirra andiliga spillolja er honum nóg góður kostur, helt Ibsen, at kunneleiki og upplýsing vóru góð, ja livsneyðug hjá fjældini. Hann

var humanistur í orðsins sanna týðningi. At hann eisini var bjartskygdur, vísti hann, tá hann í eini røðu til arbeidsmannafelagið í Trondheimi helt fyrri, at tað vóru kvinnurnar og arbeidsmenninir, teir samfelagsbólknir, sum mest vóru við skerdan lut, sum fóru at skapa eitt nýtt og betri samfelag.

Ungdómsár

Men kanska er stundin komin til nú í fáum orðum at greiða frá barndóminum og ungdominum hjá hesum bókmentliga vegara og undangongumanni. Hann var føddur í norska býnum Skien. Pápi hansara var handilsmaður og millum teir mest mettu menninar har í býnum. Men tá Henrik Ibsen var 6 ár, kom pápin út í figgjartligt óføri, mátti lata handilin aftur, selja ella pantseta tað mesta hann átti og flyta úr teimum prýðiligu húsum, hann hevði búð í. Tað er lítil ivi um, at hesin sosiali smeyturin, sum valla hevði notið fast nú á døgum, hefur elvt soninum til at fremja brøgd, sum bøttu alt hetta aftur. Mamman, sum hevði verið livsglað og fagurlátin, gjørdist eftir hetta tigandi og innhugsin, og kom ikki út fyrri dyr. Pápin gjørdist knarrutur og fór at drekka. Ibsen hefur avmyndað hann sum Jon Gynt í »Peer Gynt«, Daniel Hejre í »De Unge Forbunde« og Gamla Ekdal í »Vildanden.« Í 6 ár arbeiddi Ibsen sum apotekari í býnum Grimstad, har hann um næturnar skrivaði sín fyrsta sjónleik »Catilina.« Eftir at hava gingið á Universitetinum í Kristiania í eitt ár, var hann fyrst pallstjóri og ráðgevari hjá sjónleikarhúsinum í Bergen og seinni leikstjóri á »Norske Teatret« í Kristiania (Oslo). Hetta vóru honum dæpur ár. Hansara sjónleikir vóru illa móttiknir, hóast fleiri av teimum, eitt nú »Kongs-emnene« eru so mikið góðir, at teir kunnu framførast í dag. Tað kendist beiskt hjá honum at brúka tíð og kreftir til at instruera vánaligar leikir, samstundis sum hann visti, at hann kundi skapa nakað ólika betri sjálvur. Men tað ringasta mundi vera illgrunin um, at Noreg tá var alt ov trøngt og heimfött til, at hansara bygdu skapanarevni kundu búast og fáa flog har. Tá ið tað endiliga í 1864 eydnaðist honum at fáa styrk til eina ferð til Italia, var tað sum at sleppa út úr eini myrkastovu. Sum hann tók til í eini røðu í Keypmannahavn í 1898:

»Eg fór um Aluparnar tann 9. mai. Yvir teimum høgu fjellunum hingu skýggini sum stór, myrk tjöld, og undir teimum koyrdu vit ígjøgnum berg-holið, og knappliga vóru vit við Mira Mara, har hetta bjarta ljósið, sum er prýði suðurlanda, opinberaðist fyrri okkum, glitrandi sum marmor. Hetta ljósið rein við alt, eg seinni skrivaði, hóast in-

Á Karl Johan (1899)

Frframhald á síðu 1